

ΠΑΥΛΟΥ ΛΟΥΚΑΚΗ

**Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΕΧΝΙΚΟΥ -
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ
ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ**

ΠΑΥΛΟΥ ΛΟΥΚΑΚΗ

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΤΕΧΝΙΚΟΥ - ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ*

1. Η ΠΟΛΗ ΩΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ-ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ

Η πόλη αποτελεί ένα πολυσύνθετο οικονομικο-κοινωνικό και λειτουργικό σύστημα, που εντάσσεται και συναρτάται αμοιβαία με ολόκληρο το πλέγμα των οικισμών μιας περφέρειας και τελικά ολόκληρης της χώρας.

Εκφράζει, στον όποιο βαθμό, τον τρόπο που έχουν εξελιχθεί και δομηθεί οι σχέσεις στη παραγωγή και στις παραγωγικές δυνάμεις. Στις σύγχρονες αναπτυγμένες ή αναπτυσσόμενες οικονομίες οι επιδράσεις στους οικισμούς έχουν άμεση σχέση με τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας, με τον βαθμό ανάπτυξης και τα είδη της βιομηχανίας, με την ανάπτυξη του τομέα των Υπηρεσιών (διοίκηση, γραφεία, τράπεζες κ.λ.), με το σύστημα εμπορικών ανταλλαγών, με τις μεταφορές, με την εξέλιξη των μέσων επικοινωνίας (τηλέφωνο, τηλεόραση, ραδιόφωνο, τύπος κ.λ.).

Με την εξέλιξη των παραπάνω και κυρίως με την ανάπτυξη της βιομηχανίας και των υπηρεσιών, η παραγωγή συγκεντρώνεται μέσα και γύρω από ορισμένους οικισμούς.

Η συνεχής μείωση των θέσεων εργασίας στον τομέα της γεωργίας, η δημιουργία νέων στους οικισμούς που συγκεντρώνονται οι βιομηχανίες και οι υπηρεσίες, οι άνισες ποιοτικά και ποσοτικά συνθήκες ζωής, προκαλούν συνεχείς μετακινήσεις πληθυσμού στις νέες θέσεις εργασίας, που τον εντάσσουν σε νέες συνθήκες ζωής και εργασίας.

Όσο περισσότερο εντείνεται ο συγκεντρωτισμός, τόσο περισσότερο εντείνονται και οι οικονομικές αντιθέσεις ανάμεσα στην πόλη και το χωριό, τόσο περισσότερο διαφοροποιούνται ποσοτικά και ποιοτικά οι συνθήκες ζωής.

* Το κείμενο αυτό με μια κοινή εισαγωγή αποτέλεσε αντικείμενο δύο διαλέξεων που έγιναν στα πλαίσια του θεσμού των Ελευθέρων Πανεπιστημίων. Η πρώτη με θέμα το πρόβλημα της γειτονιάς - συνοικίας στην ελληνική πόλη έγινε στο Αλιβέρι της Εύβοιας στις 7 - 3 - 82 και στην Ξάνθη στις 5 - 6 - 82, ενώ η δεύτερη για τον κοινωνικό εξοπλισμό στον Αγ. Νικόλαο Λασηθίου στις 14 - 4 - 82.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία και εξάρτηση προκαλούνται όχι μόνο μόνιμες μετακινήσεις πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα, αλλά και προσωρινές για εξυπηρέτηση αναγκών που δεν καλύπτουν τα χωριά, ή για κάλυψη εξειδικευμένων ή εποχιακών αναγκών.

Κάθε πόλη αποκτάει ένα λιγότερο ή περισσότερο εξειδικευμένο οικονομικό χαρακτήρα. Όσο περισσότερες οικονομικές δραστηριότητες συγκεντρώνονται σ' αυτή, τόσο περισσότερο πολυσύνθετη γίνεται και κοινωνικά. Μιλάμε έτσι ότι μια πόλη είναι, βιομηχανικό ή εμπορικό ή τουριστικό κέντρο ή σύνθετο κέντρο σε σχέση με τις διάφορες λειτουργίες.

Γίνεται φανερό πώς όσο πιο πολυσύνθετη είναι η συγκέντρωση της παραγωγής, τόσο περισσότερο αυξάνουν οι ελκτικές δυνάμεις και η περιφερειακή της σημασία.

Γίνεται τέλος φανερό πως όσο πιο πολυσύνθετη οικονομικά και κοινωνικά είναι μια πόλη, τόσο και πιο ολοκληρωμένη είναι η διαδικασία αστικοποίησης.

Ο όρος αστικοποίηση εκφράζει την διαδικασία μεταβολής και τελικά αυτή την ίδια τη μεταβολή των οικονομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών του πληθυσμού και των οικισμών που αυτός κατοικεί, με βάση τη συνεχή ανάπτυξη των τομέων της βιομηχανίας και των υπηρεσιών σε βάρος του τομέα της γεωργίας και τον τρόπο που οργανώνεται και λειτουργεί ο κάθε ένας από τους τομείς αυτούς.

— Επειδή το κεφάλαιο και τα μέσα παραγωγής συγκεντρώνονται σε ορισμένες κοινωνικές ομάδες·

— επειδή για άλλες δημιουργούνται εξαρτημένες, δηλαδή μισθωτές θέσεις εργασίας, τόσο στη βιομηχανία όσο και στις υπηρεσίες·

— επειδή δημιουργούνται ή διογκώνονται ενδιάμεσες κοινωνικές ομάδες μικροεπιχειρηματιών, εμπόρων κ.λ.

— επειδή για τους παραπάνω λόγους δημιουργούνται οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες·

— επειδή μέσα από τη φύση του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής δημιουργούνται αντικρουόμενα συμφέροντα και αντιφάσεις·

μιλάμε ότι μέσα στη πόλη εμφανίζονται διάφοροι οικονομικά και κοινωνικά ταξικοί διαχωρισμοί των κατοίκων, διαχωρισμοί που μπορεί κανείς να διαπιστώσει στη δομή και τον χαρακτήρα της πόλης.

Έτσι ο πληθυσμός μιας πόλης θεωρείται μεν αστικός, χωρίς να πρέπει να θεωρούνται όλοι αστοί. Υπάρχει ο εργατικός πληθυσμός, ο μεγαλοαστικός πληθυσμός, ο μικροαστικός πληθυσμός κ.λ.

Αυτό που πρέπει ιδιαίτερα να τονιστεί είναι ότι αυτός που έρχεται να εγκατασταθεί σε μια πόλη δεν αστικοποιείται αυτόματα. Για να γίνει αυτό θα πρέπει να ενσωματωθεί στην πόλη όχι μόνο οικονομικά αλλά και κοινωνικά.

Η κοινωνική ενσωμάτωση σχετίζεται με ένα πλήθος σχέσεων γύρω από την ταξική συνειδητοποίηση, από τις αντιλήψεις για την οικογένεια, από τις

πολιτιστικές αξίες και μια σειρά νέων καταστάσεων που συνθέτουν ένα νέο τρόπο ζωής και που ο νεοεισερχόμενος στην πόλη έχει να αντιμετωπίσει. Μέσα στην πόλη δημιουργούνται νέες κοινωνικές σχέσεις και διαφορετικές πολιτιστικές αξίες.

Μέσα από την εξελικτική διαδικασία του συγκεντρωτισμού στις πόλεις και ανάλογα με το είδος των οικονομικών δραστηριοτήτων, το μέγεθος της πόλης, τις κοινωνικές διαστρωματώσεις, ο πολεοδομικός ιστός εξαπλώνεται και αρθρώνονται διάφορες λειτουργίες μεταξύ τους.

Ξεχωρίζουν έτσι με σαφήνεια οι περιοχές κατοικίας από τις κεντρικές περιοχές, όπου η διοίκηση, το εμπόριο, ξενοδοχεία, γραφεία. Ξεχωρίζουν επίσης οι περιοχές βιομηχανίας, αναψυχής κ.λ.

Ο διαχωρισμός βέβαια αυτών των λειτουργιών δεν είναι πάντοτε αρμονικός. Έτσι σε συνάρτηση με τον τρόπο εξέλιξης, τις οικονομικές και κοινωνικές αντιθέσεις και αντιφάσεις κ.λ. πάρα πολλές από τις λειτουργίες αυτές δέν συμβιβάζονται ή αντικρούονται αμοιβαία.

Σε κάθε περίπτωση πάντως η πόλη εκφράζεται ως ένα σύστημα λειτουργιών, το οποίο έχει ανάγκη από ορισμένες εξυπηρετήσεις, ανάλογα με τον τρόπο λειτουργίας του και τις ανάγκες που αυτό συνεχώς δημιουργεί.

2. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΓΕΙΤΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΟΙΚΙΑΣ

2.1. Η έννοια της γειτονιάς

Η συνοικία, η γειτονιά μιας πόλης, αποτελεί την πρωτογενή μονάδα κοινοτικής οργάνωσής της.

Μέσα στη μονάδα αυτή τα άτομα και οι διάφορες κοινωνικές ομάδες συνδέονται άμεσα μεταξύ τους, καθημερινά, μέσα από ορισμένες βασικές οικονομικές - κοινωνικές - πολιτιστικές - ιστορικές σχέσεις και λειτουργίες.

Ο χαρακτήρας μιας τέτοιας μονάδας είναι τόσο πιο ολοκληρωμένος όσο περισσότερες από τις σχέσεις και λειτουργίες αυτές γίνονται μέσα σε αυτή.

Έχει δηλαδή σημασία που και πως τα άτομα αυτά κατοικούν, εργάζονται, εκπαιδεύονται, ψυχαγωγούνται, συναναστρέφονται κ.λ.

Αν τα μέλη των οικογενειών κατοικούν και οι περισσότεροι εργάζονται μέσα στη μονάδα αυτή, αν εφοδιάζονται με τα βασικά είδη καθημερινής ανάγκης (τρόφιμα, είδη σπιτιού κ.λ.) μέσα σε αυτή, αν τα παιδιά πηγαίνουν σε σχολεία ή αθλούνται σε γήπεδα που βρίσκονται μέσα στη μονάδα αυτή, αν οι βασικές ανάγκες αναψυχής εκτός σπιτιού π.χ. καφενείο, ζαχαροπλαστείο, κινηματογράφος, υπάρχουν εκεί, αν τέλος, μέσα από την συνολική οργάνωση αναπτύσσονται κοινωνικές σχέσεις και κοινά ενδιαφέροντα ανάμεσα στα μέλη αυτής της κοινότητας και αν τους κατοίκους της περιοχής συνδέουν κοινά έθιμα και ιστορικές καταβολές, τότε μιλάμε για ολοκληρωμένες κοινοτικές μονάδες.

Μέσα σ' αυτές είναι φυσικό ότι υπάρχουν κοινά προβλήματα και ανάγκες, δημιουργούνται ελλείψεις που πρέπει να τις αντιμετωπίσουν από κοινού οι κατοικοι γιατί τους αγγίζουν όλους.

Τέτοιες μορφές κοινοτικής οργάνωσης αποτελούν, από την οικονομική-κοινωνική οργάνωσή τους, αλλά και από το πληθυσμιακό τους μέγεθος τα χωριά. Στίς περιπτώσεις αυτές διακρίνουμε το γεγονός ότι υπάρχει συγχρόνως και η διοικητική οργάνωση των κοινοτήτων.

Τέτοιες μορφές εξάλλου θα συναντήσουμε παλιότερα σε όλες τις περιπτώσεις των λεγομένων κλειστών οίκονομιών.

Σε πλήρη αντιστοιχία με την κοινωνική και οικονομική οργάνωση βρίσκεται, στίς περιπτώσεις αυτές, η πολεοδομική οργάνωση και ο αρχιτεκτονικός χαρακτήρας των οικισμών.

Τα πράγματα όμως δέν είναι έτσι μέσα στίς πόλεις και οι σχέσεις αυτές μεταβάλλονται συνεχώς μέσα από τήν διαδικασία αστικοποίησης στα τελευταία 200 χρόνια και κυρίως στίς χώρες πού αναπτύχθηκε ο τομέας τής βιομηχανίας.

Ο πολεοδομικός ιστός των πόλεων εξαπλώθηκε έτσι ώστε σε συνάρτηση και με το μέγεθός τους, να ξεχωριστούν σαφώς ορισμένες λειτουργίες τους, τόσο από κοινωνική, όσο και από οικονομική άποψη.

Ξεχωρίστηκαν με μεγάλη σαφήνεια οι περιοχές κατοικίας από τις κεντρικές περιοχές όπου υπάρχει το χονδρικό εμπόριο, αλλά και ένα μεγάλο μέρος του λιανικού, η διοίκηση, τα γραφεία, τα ξενοδοχεία κ.λ.

Ξεχωρίστηκαν σαφώς ορισμένες περιοχές με βιομηχανικές ή άλλες εγκαταστάσεις.

Ξεχωρίστηκαν λοιπόν με αρκετή σαφήνεια μεταξύ τους οι θέσεις εργασίας και κατοικίας καθώς και ορισμένες άλλες που σχετίζονται με την αναψυχή, τον αθλητισμό κ.λ.

Έτσι όταν σήμερα μιλάμε για γειτονιές, συνοικίες σε μια πόλη, εννοούμε κύρια περιοχές κατοικίας χωρίς διοικητική αυτοτέλεια, που περιλαμβάνουν ένα περιορισμένο αριθμό εξυπηρετήσεων για ορισμένες μόνο λειτουργίες όπως εμπόριο, εκπαίδευση, ψυχαγωγία κ.λ.

Παράλληλα οι γειτονιές, οι συνοικίες, δεν παύουν να συνδέονται με την ιστορική αφετηρία δημιουργίας τους, με τα ενδιάμεσα πολιτικά, οικονομικά, κοινωνικά γεγονότα που τις μορφοποίησαν ή μετέβαλλαν, διατηρώντας ή μετεξελίσσοντας τον αρχικό χαρακτήρα τους.

Ακόμη οι γειτονιές σε κάθε ιστορική φάση εκφράζουν μια συγκεκριμένη ταξική-κοινωνικοοικονομική δομή στον πληθυσμό τους.

Τέλος, οι γειτονιές σε αντιστοιχία με την κοινωνική και οικονομική οργάνωση εκφράζουν μια ορισμένη πολεοδομική οργάνωση και ένα συγκεκριμένο

αρχιτεκτονικό χαρακτήρα.¹

Τονίζεται ιδιαίτερα ότι οποιαδήποτε μεταβολή στην οικονομική και κοινωνική οργάνωση έχει άμεσες επιπτώσεις στην πολεοδομική - αρχιτεκτονική δομή και χαρακτήρα και αντίστροφα οποιαδήποτε απ' έξω βίαιη μεταβολή του κελύφους αυτού έχει άμεσες επιδράσεις στο περιεχόμενο του που είναι οι άνθρωποι.

Τονίζεται ακόμη ότι επειδή η γειτονιά αποτελεί ένα αναπόσπαστο τμήμα μιας πόλης, είναι δυνατό να υπάρξουν αμοιβαίες επιδράσεις και μεταβολές από οποιεσδήποτε επεμβάσεις ή έντονες εξελίξεις τόσο από αυτή προς την πόλη, όσο και από την πόλη προς αυτή.

2.2. Το μέγεθος της γειτονιάς

Σχετικά με όσα έχουν πιο πριν αναλυθεί, μπαίνουν εύκολα τα ερωτήματα για το πιο είναι το μέγεθος μιας γειτονιάς, με τι ποσοτικά στοιχεία την προσδιορίζουμε και αν αυτά είναι για όλες τις γειτονιές ίδια.

Για το θέμα αυτό δεν μπορούμε ούτε πρέπει να είμαστε κατηγορηματικοί. Τα μεγέθη αυτά κυμαίνονται ανάλογα με διάφορους παράγοντες όπως:

- πόσο μεγάλη είναι μια πόλη σε πληθυσμό,
- ποια είναι τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά τόσο μέσα σ' αυτή όσο και στην ευρύτερη περιοχή της,
- πως έχει εξελιχθεί ο πολεοδομικός ιστός σε σχέση με τις οικονομικές - κοινωνικές εξελίξεις τόσο της πόλης όσο και κάθε κομματιού της,
- πως κατανέμεται ο πληθυσμός μέσα στην πόλη και με τι πυκνότητες,
- πως είναι διαμορφωμένος ο τρόπος ζωής και οι καθημερινές ανάγκες των κατοίκων κ. ά.

Για να μπορέσουμε να έχουμε μια αφετηρία για ποσοτικά μεγέθη θα πρέπει να έχουμε υπ' όψη μας τον τρόπο ζωής και την οικονομικοκοινωνική σύνθεση των οικογενειών, το είδος και το καθεστώς ιδιοκτησίας και χρήσης των κατοικιών που αυτοί ζούν, τις κατηγορίες και την ποιότητα των άμεσων καθημερινών αναγκών που τους προσφέρονται ή τους λείπουν.

Αν θέλαμε να προσδιορίσουμε το μέγεθος μιας γειτονιάς με μια συνολική έκταση και ένα συνολικό πληθυσμό τότε η γειτονιά είναι εκείνος ο χώρος που μαζεύονται τόσοι άνθρωποι, ώστε:

- α) περπατώντας με τα πόδια για λίγο χρόνο π.χ. μέχρι 15', να μπορούν:
- να ψωνίσουν τα είδη καθημερινής τους ανάγκης,
 - να βρουν ένα ελεύθερο χώρο να κάτσουν ή να περπατήσουν,
 - να βρουν τόσο οι νέοι όσο και οι μεγαλύτεροι κάποιες δραστηριότητες

1. Τις αντιστοιχίες αυτές θα τις δούμε στις εργατικές συνοικίες, στις περιοχές ενδιαμέσων κοινωνικών στρωμάτων στα προάστια κ.λ.

ψυχαγωγίας π.χ. κινηματογράφο, ζαχαροπλαστείο,

- να βρίσκουν χώρους όπου να συναντούν, να επισκέπτονται, να συζητούν με άλλα μέλη για όποια θέματα τους ενδιαφέρουν,
- να πηγαίνουν τα παιδιά σχολείο,
- να κάνουν αθλητισμό κ.λ.

β) μένοντας σπίτι τους, να μπορούν:

- να έχουν την δυνατότητα απομόνωσης και ξεκούρασης,
- να έχουν άνεση στη ζωή των μελών κάθε οικογένειας μέσα στο σπίτι,
- να έχουν ησυχία, οπτική, ακουστική κ.λ. από τους συγκατοίκους ή τους γείτονες τους,
- να ζουν σε φυσικό περιβάλλον ικανοποιητικό για τις σωστές συνθήκες λειτουργίας του σπιτιού (ηλιασμός, φωτισμός, αερισμός κ.λ.).

Όλα αυτά όμως, όπως προαναφέρθηκε, είναι σχετικά και εξαρτώνται τόσο από το μέγεθος της πόλης όσο και από τα εσωτερικά δομικά χαρακτηριστικά της.

Έχουν ακόμη ένα θεωρητικό χαρακτήρα γιατί για να υπάρχουν όλα αυτά πρέπει να έχουν σχεδιαστεί και εφαρμοστεί πλήρως· κι αυτό δεν έχει συμβεί στις πόλεις μας. Πολλά από αυτά δεν έχουν υπάρξει ή άλλα καλύπτονται ελλειμματικά ή συμπληρωματικά.

Αυτό πιο έντονα θα το δούμε στις ελλείψεις ελευθέρων χώρων ή κτιρίων κοινωφελών λειτουργιών.

Ακόμη όμως και όπου αυτά σχεδιασμένα έχουν προσφερθεί, κάτι λείπει και οι περιοχές αυτές δεν αποτελούν πάντοτε γειτονιές.

Πιστεύω πως το πρόβλημα για τέτοιους καθορισμούς ξεκινάει από όσα ήδη έχω αναπτύξει. Έχει σημασία δηλαδή, πέρα από τυχόν ελλείψεις ή την ύπαρξη όλων των μεγεθών που κάνουν λειτουργική μια περιοχή, αν αυτή είναι περιοχή που έχει ιστορία, βιώματα, κοινωνική συνοχή, αν σ' αυτή οι κάτοικοι συνδέονται με κοινά ενδιαφέροντα και κοινούς αγώνες πέρα από λειτουργικές εξυπηρετήσεις, αν προλαβαίνουν να συμβιώσουν για πολύ καιρό στον ίδιο χώρο. Έχει σημασία αν οι κάτοικοι πραγματικά «συν-κατοικούν» ή απλώς συνορεύουν.

2.3. Οι γειτονιές στις ελληνικές πόλεις

Οι πόλεις μας κατά τη γνώμη μου, βρίσκονται σε μια ιδιαίτερη κρίση σε ότι αφορά την οικονομική υπόσταση και την κοινωνική οργάνωση τους. Κατά συνέπεια και ο πολεοδομικός ιστός τους, όπως τον προσδιορίζουν ανάμεσα σε άλλα και οι γειτονιές, περνάει από ένα επικίνδυνο μεταβατικό στάδιο, σε ότι αφορά τις μικρού μεγέθους πόλεις. Για τις μεγαλύτερες πόλεις και ιδιαίτερα την πρωτεύουσα και τη Θεσσαλονίκη, σημαντικές περιοχές τους έχουν χάσει το χαρακτήρα της γειτονιάς. Έχοντας κρατήσει το όνομα έχουν χάσει τη χά-

ρη. Έχουν γίνει στην ουσία ανώνυμες, μέσα από μια διαδικασία ακύρωσης παλιών οικονομικών και κοινωνικών δομών και αξιών και μέσα από μια βραχύχρονη διόγκωση της κλίμακας του χώρου που η ακύρωση αυτή συνεπάγεται.

Βασική αιτία για τις αλλοιώσεις στον πολεοδομικό ιστό, αποτέλεσε ο ανεξέλεγκτος συγκεντρωτισμός στις πόλεις που δημιούργησε μια αυξημένη ζήτηση σε γή για διάφορες εγκαταστάσεις και σε κατοικία για τον πληθυσμό που συνεχώς εισέρεε στις πόλεις.

Σε άμεση σχέση με το πρόβλημα αυτό βρίσκεται και ο τρόπος με τον οποίο η πολιτεία το αντιμετώπισε.

Ουσιαστικά το πρόβλημα της κατοικίας αφέθηκε να το λύσει η ελεύθερη αγορά, μέσα από μια άνευ προηγουμένου κερδοσκοπία και αντιπαραγωγική διαδικασία.

Η διαδικασία μεταβολής συντελέστηκε μέσα στα σχέδια πόλης με την αύξηση των υψών και του συντελεστή δόμησης, χωρίς αντιστοίχως προβλέψεις για αναγκαίους ελεύθερους κοινωφελείς χώρους.

Συγχρόνως όμως μια και μέσα στις πόλεις καλύφθηκε η ζήτηση κατοικίας για μεσαία και ψηλά εισοδήματα, άνθισε η αυθαίρετη δόμηση στην περίμετρο των πόλεων που για πολλές δεκαετίες στέγασε και στεγάζει χαμηλά εισοδήματα.

Την αλλοίωση ή και την καταστροφή αυτή των γειτονιών δεν θα πρέπει να τη συνδέσουμε απλά με την ποσοτική αύξηση του πληθυσμού. Θα πρέπει να αναλύσουμε και στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της τη μεταβολή, από οικονομική, κοινωνική, λειτουργική άποψη.

Οικονομικά το σύνολο των περιοχών αυτών από τη διαδικασία της αυτοστέγασης πέρασε στη διαδικασία της αντιπαροχής. Αυτό σήμαινε υπερεκμετάλλευση του χώρου χωρίς στοιχειώδεις προβλέψεις «μη οικονομικά αποδοτικών» χώρων. Σήμαινε όμως μια αύξηση και των αναγκών σε τεχνική υποδομή (δίκτυα νερού, ηλεκτρικού, αποχέτευσης, Ο.Τ.Ε. κ.λ.) που δεν τα πλήρωναν οι εργολάβοι αλλά το κοινωνικό σύνολο. Η αδυναμία κάλυψης των αναγκών αυτών υποβάθμισε τις περιοχές αυτές σημαντικά.

Μια σημαντική πλευρά του θέματος αποτελεί το κόστος κατασκευής. Δεν είναι εύκολο να αναλυθεί εδώ, αλλά θα θιγούν μόνο ορισμένα σημεία. Πρώτο, η αύξηση των υψών αύξησε την αξία γής, που μπήκε στο κόστος κατασκευής. Δεύτερο, ενώ αυξήθηκε η δυνατότητα εκμετάλλευσης σε ύψος, τα οικόπεδα έμειναν ίδια, με αποτέλεσμα να γίνουν τα κτίρια αντιλειτουργικά και αντιοικονομικά. (π.χ. σε ότι αφορά τους κοινόχρηστους χώρους). Τρίτο, η πρόβλεψη στα ισόγεια χώρων για χρήσεις άλλες, πλην κατοικίας, έδωσε μεν διέξοδο στις ανάγκες του λιανικού εμπορίου που ακολούθησε την κατοικία, δημιούργησε όμως μια ντεφάκτο ανάμειξη χρήσεων και αξιών των κτισμάτων.

Αυτά, μαζί με άλλους παράγοντες αύξησαν το κόστος αγοράς που καλύ-

φθηκε από ορισμένες μεσαίου, υψηλού εισοδήματος κατηγορίες. Τα ενοίκια στις περιοχές αυτές αυξήθηκαν. Αποτέλεσμα ήταν να δημιουργηθεί μια εισροή πληθυσμού, όχι μόνο οικονομικά, αλλά και κοινωνικά διαφορετικού από τον προϋπάρχοντα πληθυσμό. Όλη αυτή η διαδικασία οδήγησε σε ένα διώξιμο του παλιού πληθυσμού.

Εδώ μπαίνει και η κοινωνική διάσταση. Αλλαγή του κοινωνικού σώματος. Νέοι άνθρωποι, νέα ζευγάρια, νέα παιδιά. Αυτά σε πρώτη φάση. Σε μια δεύτερη έχει διαπιστωθεί ότι τα παιδιά των νέων ζευγαριών φεύγουν για άλλες περιοχές και παραμένουν οι μεγάλοι.

Δημιουργείται δηλαδή μια κινητικότητα του πληθυσμού με διάφορα οικονομικά και κοινωνικά κριτήρια.

Ο πληθυσμός δηλαδή που μένει, εκτός από το σώριασμά του μέσα εκεί, δέν νοιώθει την περιοχή δική του, δέν προλαβαίνει ή δεν θέλει να τη νοιώσει έτσι.

Τρίτη διάσταση του προβλήματος συνθέτουν οι λειτουργικές ελλείψεις. Οι ανάγκες για κοινόχρηστες ή κοινωφελείς λειτουργίες είναι μεγάλες. Δεν βρίσκονται χώροι για σχολεία, για παιχνίδια, για περίπτατο, για κοινωνική συναναστροφή. Αυξάνονται τα αυτοκίνητα και πλημμυρίζουν τους δρόμους. Ο χώρος γίνεται αφιλόξενος. Οι κάτοικοι βρίσκονται στο τρομερό δίλημμα ή να μείνουν σε ένα σπίτι που δεν βοηθάει για να κατοικείς σωστά ή να βγούν έξω σε ένα χώρο άχαρο. Αναζητούν, αποφεύγοντας το δίλημμα, να βρουν αναψυχή έξω από τη «γειτονιά» τους.

Τα παιδιά ούτε στο δρόμο μπορούν να παίξουν όπως παλιά, όταν και τότε έλειπαν οι χώροι. Ούτε καν στο σχολείο μπορούν να παίξουν γιατί δεν υπάρχουν αυλές. Μένουν σπίτι, γίνονται νευρωτικά, δεν έχουν φίλους.

Η πολυκατοικία, η ελληνική πολυκατοικία, χωνεύει τα πάντα.

Έξω από τις πόλεις, στα αυθαίρετα, δημιουργούνται νέες γειτονιές. Οι γειτονιές αυτές είναι όχι μόνο οικονομικά αλλά και κοινωνικά ισοπεδωμένες. Μέσα όμως από την αθλιότητα τους διαγράφονται συνθήκες γειτονιάς. Πολλοί από τους κατοίκους έχουν κοινό τόπο προέλευσης. Ή τους τραβάει η κοινή δουλειά.

Σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο οι περιοχές αυθαιρέτων μπαίνουν διαδοχικά στο σχέδιο. Με όλες τις ελλείψεις που η αθλιότητα δημιουργίας τους τους άφησε. Κρατώντας πάντως μια μικρή κλίμακα· την κλίμακα του σπιτιού που οι ίδιοι έχτισαν με την προοπτική να καλύψουν μελλοντικά οικογενειακές ανάγκες. Με το όνειρο πάντοτε να πάρουν 2-3 ορόφους πιστεύοντας πως η περιοχή αυτή θα αξιοποιηθεί. Αγνοώντας πως αυτό θα σημαίνει πιθανότατα

διώξιμό τους από τους εργολάβους και την αντιπαροχή.

Μια άλλη διάσταση που πρέπει να δούμε σε ότι αφορά την κοινοτική ζωή και τις μορφές αλλοίωσης της είναι η εξέλιξη στα μέσα πληροφόρησης και στα μέσα μεταφορών. Είναι μια σύγχρονη νέα διάσταση που δεν μπορούμε να την αγνοήσουμε. Η τηλεόραση, ο περιοδικός τύπος, οι τηλεπικοινωνίες φέρνουν ανθρώπους πιο κοντά, χωρίς να πλησιάζουν μεταξύ τους. Σε κλείνουν σπίτι δημιουργώντας μακρινές επαφές. Ως ένα βαθμό ισοπεδώνουν τα γούστα, διαμορφώνουν καινούργια, αγγίζουν ανθρώπους διάφορης κοινωνικής προέλευσης. Πώς όμως και για ποιο σκοπό τους αγγίζουν;

Μια ακόμη διάσταση που στη χώρα μας πρόσφατα μπαίνει είναι οι νέες σχέσεις εργασίας.

Το 5θήμερο, το συνεχές ωράριο, η αύξηση του ελεύθερου χρόνου, βάζουν σαφώς το πρόβλημα για τη χρήση του ελεύθερου χρόνου.

Οι γειτονιές μας είναι άνετοιμες για κάτι τέτοιο.

Ενώ αυτά συμβαίνουν στις μεγάλες πόλεις, μέσα σ' αυτές και στις μικρότερες, υπάρχουν γειτονιές που κρατάνε ακόμη το χαρακτήρα τους. Έχοντας βέβαια μεγάλες τεχνικές και λειτουργικές ελλείψεις.

Όμως το πρόβλημα τους δεν είναι οι τεχνικές ελλείψεις. Είναι και οι οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές που συντελούνται. Βελτιώνεται το βιοτικό επίπεδο, αυξάνονται οι ποιοτικές απαιτήσεις, οικονομικές και κοινωνικές. Μπαίνει λοιπόν το πρόβλημα πώς θα αντιμετωπιστούν τα νέα προβλήματα.

Ακόμη για τις περιοχές παραμένει το όνειρο της αύξησης του συντελεστή δόμησης, της οικονομικής εκμετάλλευσης, αυτής που τις συνέπειές της γνώρισαν άλλες περιοχές.

Πολλές γειτονιές ιδιοκατοικούνται ακόμη σε μεγάλο ποσοστό. Πέρα από τις ελλείψεις που έχουν, διαθέτουν το μεγάλο αυτό πλεονέκτημα. Όταν κι αυτό αρχίσει να μεταβάλλεται θα ξεκινήσει η διαδικασία ενός εκσυγχρονισμού που πρέπει να ελεγχθεί αν είναι και που επιθυμητός.

Πιστεύω πως αν σήμερα μιλάμε για μια νέα προσπάθεια πολεοδομικής αναδιοργάνωσης θα πρέπει να δούμε πάνω σε ποια κύτταρα θα οργανωθούν οι πόλεις μας.

Αυτοί που σήμερα συνθέτουν τα κύτταρα αυτά και αυτοί που θα προστεθούν, κάπου πρέπει να συναντηθούν από τώρα. Να δούν αν και σε τι γειτονιές θα ήθελαν στο μέλλον να ζήσουν.

**Συγκριτικά στοιχεία πληθυσμού και πυκνοτήτων ανάλογα με διάφορους συντελεστές δόμησης
σε ένα τυπικό οικοδομικό τετράγωνο**

Συντελ. Δόμησης	Δομήσιμη επιφάνεια	Αριθμός ορόφων	Πληθυσμός κορεσμού	Πληθυσμός πληρότητας	Μέγιστος αριθμός οικογεν.	Αριθμός οικογεν. πληρότητ.	Μέγιστος αριθμός παιδιών	Αριθμός παιδιών πληροτ.	Μέγιστη πυκνότη. άτ/στρ.	Πυκνότητα πληρότητας άτ/στρ.
0,8	2.880 μ2	1 ή 2	144 άτ.	100	41	28	14	10	40	27
1,5	5.400 μ2	2 ή 3	270 άτ.	189	77	54	25	17	75	52
2,4	8.640 μ2	3 - 5	432 άτ.	302	123	86	40	28	120	83
5,0	18.000 μ2	6 - 10	900 άτ.	630	257	180	85	60	250	175

- Παραδοχές:
- Μέγεθος κατοικίας: 20 μ2/άτ.
 - Μέσο μέγεθος οικογενείας: 3,5 άτ./οικογένεια
 - Αριθμός παιδιών: 1 παιδί/οικογένεια
 - Μέγεθος οικοδομικού τετραγώνου: 60 X 60 = 3.600 μ²
 - Πληθυσμός πληρότητας: 0,70 Πληθυσμού κορεσμού
 - Δομήσιμη επιφάνεια: Επιφάνεια οικοδομ. τετραγώνου X Σ.Δ.

3. ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΙΚΟΣ ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΠΟΛΕΩΝ

3.1. Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Με την έννοια αυτή εννοούμε το σύνολο του συστήματος παροχής υπηρεσιών και εγκαταστάσεων που υπάρχουν σε μια πόλη και έχουν ως κύριο σκοπό τη λειτουργική εξυπηρέτηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και την κάλυψη των κοινωνικών αναγκών των κατοίκων και γενικότερα όσων ζούν και δρουν σε αυτή.

Ο τεχνικός εξοπλισμός αναφέρεται κυρίως στη τεχνική υποδομή της πόλης, δηλαδή τα δίκτυα μεταφορών, ύδρευσης, αποχέτευσης, ηλεκτρισμού, τηλεφώνου κ.λ.π. καθώς και τις εγκαταστάσεις που συνδέονται με τις λειτουργίες τους.

Ο κοινωνικός εξοπλισμός αναφέρεται κυρίως στο σύνολο των υπηρεσιών που καλύπτουν τις κοινωνικές ανάγκες των κατοίκων, όπως υγεία, πρόνοια, εκπαίδευση, αναψυχή κ.ά.

Διερευνώντας το θέμα του τεχνικού και κοινωνικού εξοπλισμού μιας πόλης, θα πρέπει να εξετάσουμε σε μεγαλύτερο βάθος τα ακόλουθα σημεία:

- ποια είδη αναγκών περιλαμβάνονται τόσο στον τεχνικό όσο και στον κοινωνικό εξοπλισμό,
- ποιοι παράγοντες επηρεάζουν τις ανάγκες αυτές και
- τι σημαίνει κόστος και κατανομή κοινωνικού και τεχνικού εξοπλισμού στο χώρο.

3.2. Είδη αναγκών

Σε ότι αφορά τον τεχνικό εξοπλισμό τα πράγματα εμφανίζονται αρκετά ξεκαθαρισμένα. Η πόλη έχει ανάγκη από δίκτυα τροφοδοσίας σε ενέργεια, σε πρώτες ύλες, σε προϊόντα· έχει ακόμη ανάγκη για διάφορες μορφές επικοινωνίας μεταξύ ατόμων, κοινωνικών ομάδων, επιχειρήσεων, υπηρεσιών, κ.λ., έχει ακόμη ανάγκη για εξασφάλιση του τρόπου αποκομιδής, αποχέτευσης, ελέγχου κάθε μορφής αστικών αποβλήτων, βρόχινου νερού, ατμοσφαιρικής ρύπανσης κ.λ.

Είναι λοιπόν σαφές ότι όσο περισσότερο πλήρης και επαρκής είναι η τεχνική υποδομή, τόσο περισσότερο λειτουργική και παραγωγική γίνεται μια πόλη. Ελαχιστοποιούνται οι μετακινήσεις ατόμων, διευκολύνονται οι συγκοινωνίες, ελέγχεται το φυσικό περιβάλλον, επικοινωνούν οι άνθρωποι καλύτερα, λειτουργεί πιο εύρυθμα το όλο σύστημα παροχής υπηρεσιών και διακίνησης προϊόντων κ.λ.

Ένα σημείο που ιδιαίτερα πρέπει να τονιστεί είναι ότι η τεχνική υποδομή δεν είναι μόνο απαραίτητη από την πλευρά της οικονομικής απόδοσης και της

παραγωγικότητας μιας πόλης, αλλά εξυπηρετεί συγχρόνως το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων και επηρεάζει αποφασιστικά τον όλο τρόπο ζωής μέσα στη πόλη. Το θέμα αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί έχουν δημιουργηθεί παρεξηγήσεις, με κύρια εκείνη που συνδέει πρωταρχικά την τεχνική υποδομή με τις βασικές παραγωγικές μονάδες και λειτουργίες της πόλης, υποτιμώντας τη σημασία της στο σύνολο των συνθηκών ζωής μιας πόλης. Η παρεξήγηση αυτή, ως ένα βαθμό συνδέεται με γενικότερες στρατηγικές επιλογές για την ανάπτυξη. Στο θέμα αυτό θα επανέλθουμε στο επόμενο κεφάλαιο της εισήγησης.

Σε ότι αφορά τον κοινωνικό εξοπλισμό τα πράγματα απαιτούν μεγάλη συζήτηση. Το πρόβλημα ξεκινάει από το ερώτημα για το τι θεωρούμε «κοινωνικές ανάγκες».

Το εύρος των κοινωνικών αναγκών προσδιορίζεται από το διαχωρισμό των «κοινωνικών» από τα «εμπορικά» αγαθά. Τα πρώτα «παρέχονται ως απαραίτητα», τα δεύτερα «αγοράζονται κατά βούληση ή δυνατότητα». Στο βαθμό που το απαραίτητο είναι κερδοφόρο μετακυλιέται στην ελεύθερη αγορά.

Πρέπει επομένως να ξεκαθαριστεί ποια αγαθά και υπηρεσίες ως κοινωνικά απαραίτητες συνιστούν τον κοινωνικό εξοπλισμό. Παραμένει δηλαδή ανοικτό αν εκτός από την παιδεία, την υγεία, την πρόνοια, που θεωρούνται πλέον ως απαραίτητα στοιχεία του κοινωνικού εξοπλισμού, άλλα στοιχεία όπως ο αθλητισμός, η αναψυχή, η κατοικία, οι πολιτιστικές δραστηριότητες, η οικολογική ισορροπία, θεωρούνται ή πρέπει να θεωρούνται εξ ίσου σημαντικές παράμετροι για να πούμε ότι μια πόλη είναι κοινωνικά σωστά εξοπλισμένη.

Όλα αυτά φυσικά συνδέονται με τους φορείς προγραμματισμού και εφαρμογής έργων τεχνικού και κοινωνικού εξοπλισμού για τους οποίους θα γίνει λόγος πιο κάτω.

Εδώ διευκρινίζεται πάντως ότι ο κύριος φορέας για την τεχνική και κοινωνική υποδομή είναι η πολιτεία σε όλες τις μορφές πολιτικής εξουσίας και διοικητικής οργάνωσης.

Γίνεται λοιπόν φανερό πως όσο περισσότερο ευρύ είναι το φάσμα αυτού που λέμε κοινωνικό εξοπλισμό, τόσο περισσότερο ολοκληρωμένες είναι οι συνθήκες ζωής, τόσο περισσότερο μια πόλη λειτουργεί σωστά.

Είναι αυτονόητο ότι, όπως και για τον τεχνικό εξοπλισμό υπάρχει η επιρροή σε όλες τις διαστάσεις της οικονομικής και κοινωνικής ζωής, έτσι και για το κοινωνικό εξοπλισμό η σημασία του δεν πρέπει να περιοριστεί σε μια κλίμακα παροχής και μόνο σωστών και ολοκληρωμένων υπηρεσιών και κάλυψης ανθρωπίνων αναγκών (π.χ. εκπαίδευση, περίθαλψη). Θα πρέπει να θεωρηθεί ως απαραίτητη προϋπόθεση και για τη σωστή και ολοκληρωμένη παραγωγική διαδικασία μέσα στην πόλη.

Με βάση λοιπόν όσα πιο πάνω αναπτύχθηκαν γίνεται φανερό πως ουσιαστικά ο τεχνικός και ο κοινωνικός εξοπλισμός δεν αποτελούν δύο ξέχωρα στοιχεία - αυτό σκόπιμα πολλές φορές καλλιεργείται - αλλά συνθέτουν ένα

ενιαίο πλέγμα παροχής κοινωνικών και οικονομικών αγαθών και εξυπηρετήσεων. Σωστότερα έτσι θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για ένα ενιαίο εξοπλισμό πόλεων (INFRASTRUCTUR) και μόνο σε συγκεκριμένες λειτουργικές και σχεδιαστικές ανάγκες να διαχωρίζουμε τα πεδία μελέτης και εφαρμογής έργων περισσότερο τεχνικού χαρακτήρα από άλλα με έντονη την κοινωνική τους διάσταση.

3.3. Παράγοντες καθορισμού των αναγκών σε εξοπλισμό πόλεων

Για να γίνει όσο γίνεται σωστότερη η προσέγγιση των διαφόρων αναγκών σε εξοπλισμό, ποιοτικά και ποσοτικά, θα πρέπει να προσπαθήσουμε να αποκαταστήσουμε την εικόνα λειτουργίας και συνθηκών ζωής μιας πόλης σε διάφορες χρονικές στιγμές και περιόδους.

Σε μια πόλη ζεί και εργάζεται ένας μόνιμος πληθυσμός. Αυτός όμως δεν είναι πάντοτε σταθερός και αυξομειώνεται σε διάφορες χρονικές περιόδους. Πιο χαρακτηριστική είναι η μετακίνηση του εκτός πόλης για αναψυχή π.χ. τα Σαββατοκύριακα ή για διακοπές π.χ. το καλοκαίρι. Φυσικά υπάρχουν και άλλοι λόγοι όπως π.χ. για εργασία, σπουδές.

Σε μια πόλη εισρέει και μη μόνιμος πληθυσμος. Είναι αυτός που έρχεται για να εξυπηρετηθεί από τις διάφορες υπηρεσίες, για εμπορικές συναλλαγές, για αναψυχή, για ανάγκες σε υγεία κ.λ. Αυτός ο πληθυσμός μπορεί να μετακινείται σε ημερήσια βάση, εναλλασσόμενος, να διανυκτερεύει, να παραμένει για ένα σχετικά μεγάλο διάστημα κ.λ. Είναι ένας «μόνιμα» κινητός πληθυσμός.

Σε μια πόλη εισρέουν αγαθά και πρώτες ύλες για τις ανάγκες της τοπικής παραγωγής ή των κατοίκων. Οι εισροές αυτές μπορεί να είναι μόνιμες, σταθερές χρονικά ή να αυξομειώνονται ή ακόμη και να σταματούν σε ορισμένες χρονικές περιόδους.

Μέσα από μια πόλη διακινούνται πιθανόν πρώτες ύλες, αγαθά και πρόσωπα που έχουν άλλο τελικό προορισμό. Η διέλευση αυτή μπορεί να είναι απλή ή να σημαίνει μικρή παραμονή στη συγκεκριμένη πόλη.

Από μια πόλη εκρέουν προϊόντα, πιθανόν πρώτες ύλες, μετακινούνται άτομα για εργασία, αναψυχή, ανταλλαγές κ.λ. σε άλλα μέρη.

Όλα τα παραπάνω, ανάλογα με το μέγεθος μιας πόλης, την οικονομικο-κοινωνική της οντότητα, τις γεωγραφικές συνθήκες, τη γενικότερη δηλαδή περιφερειακή της ή υπερτοπική σημασία της, αποτελούν μια σειρά από παράγοντες που επηρεάζουν την πόλη από ένα ευρύτερο επίπεδο χώρου (το νομό, την περιφέρεια, τη χώρα ή και παραπέρα) και γι' αυτό πρέπει να εξοπλιστεί για κάλυψη τέτοιων αναγκών.

Εκτός από τους παράγοντες αυτούς όμως, υπάρχουν εκείνοι που σχετίζονται με την εσωτερική λειτουργική διάρθρωση και τις κατανομές των δραστη-

ριοτήτων στο χώρο. Όσοι μένουν μόνιμα ή προσωρινά, μετακινούνται, εργάζονται, κατοικούν κ.λ., δρουν γενικά με συγκεκριμένο σκοπό σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Ανάλογα λοιπόν με την όλη δράση και δομή της πόλης, φορτίζονται οι λειτουργίες με διαφορετικό τρόπο χρονικά, δημιουργούνται αιχμές και ελάχιστες τιμές.

Παράδειγμα αποτελούν οι θέσεις εργασίας στο κέντρο που καλύπτονται για ορισμένο διάστημα της ημέρας. Στο ίδιο όμως διάστημα υπάρχουν επισκέπτες, οι διερχόμενοι, οι συναλασσόμενοι.

Άλλο παράδειγμα είναι οι ξενοδοχειακές μονάδες, τα εστιατόρια, οι χώροι αναψυχής που φορτίζονται σε διαφορετικούς χρόνους της ημέρας, αλλά και σε διαφορετικές εποχές.

Άλλο παράδειγμα αποτελούν τα δίκτυα μεταφορών όπου φορτίζονται από όλους τους πιο πάνω παράγοντες.

Άλλο παράδειγμα αποτελούν τα δίκτυα αποχέτευσης, ύδρευσης, ενέργειας.

Έχουμε λοιπόν συνολικές ανάγκες των επί μέρους τομέων παραγωγής και των λειτουργιών κάθε πόλης που προέρχονται τόσο από εξωτερικές επιδράσεις και σχέσεις, όσο και από τη λειτουργική διάρθρωση των τομέων παραγωγής και τις αμοιβαίες επιδράσεις του καθένα πάνω στις άλλες.

Εκτός όμως από τους παράγοντες αυτούς, υπάρχει και ένα επίπεδο αναγκών κάθε τομέα και την τοπική χωρική κλίμακα κάθε λειτουργίας.

Παράδειγμα: Μέσα από τις φορτίσεις στα δίκτυα αστικών αποβλήτων ή ενέργειας οι βιομηχανικές περιοχές και οι βιομηχανίες μέσα σ' αυτές έχουν ελάχιστο ποσοστό λειτουργικών αναγκών.

Παράδειγμα: Ανεξάρτητα από τις διακυμάνσεις του μόνιμου πληθυσμού τα εμπορικά κέντρα έχουν μια συγκεκριμένη ελάχιστη λειτουργική απαίτηση σε χώρους τροφοδοσίας, στάθμευσης κ.λ.

Παράδειγμα: Ανάλογες ελάχιστες απαιτήσεις δημιουργούνται για σχολεία. Τα παιδιά μπορούν ή πρέπει να διανύσουν συγκεκριμένες αποστάσεις για να πάνε σχολείο.

Δημιουργούνται επομένως τρία επίπεδα παραγόντων καθορισμού αναγκών:

- το ευρύτερο περιφερειακό - υπερτοπικό,
- το συνολικό εσωτερικής διάρθρωσης των λειτουργιών της πόλης και
- το ειδικό εσωτερικό κατά λειτουργία ανάλογα με τη θέση της στο χώρο.

Απαιτείται μια προσεκτική συνεκτίμηση όλων αυτών των επιπέδων θεώρησης ώστε να προσδιοριστούν οι ανάγκες μιας πόλης στις μέγιστες και ελάχιστες τιμές τους και στη διάρκεια διάφορων χρονικών φάσεων. Από τη θεώρηση αυτή προκύπτουν ή πρέπει να προκύψουν κάποιες μέσες σταθερές τιμές αναγκών που θα πρέπει να καλύψωμε με τον τεχνικό και κοινωνικό εξοπλισμό.

Στον πολεοδομικό σχεδιασμό οι αναλύσεις αυτές έχουν οδηγήσει στην παραδοχή ορισμένων πολεοδομικών προτύπων ή σταθερών. Τα πρότυπα αυτά

εκφράζουν αυτές τις μέσες τιμές ενώ σε πολλές περιπτώσεις δίνονται μέγιστες και ελάχιστες τιμές.

Τα πολεοδομικά πρότυπα ή σταθερές αποτελούν ένα χρησιμότερο εργαλείο τόσο για το σχεδιασμό όσο και για να εκτιμούμε τις αποκλίσεις που η υπάρχουσα κάθε φορά κατάσταση εμφανίζει. Φυσικά οι αποκλίσεις δεν είναι απαραίτητο να σημαίνουν μόνο ελλείψεις. Πολλές φορές εκφράζουν ιδιομορφίες που ένας οικισμός μπορεί να έχει.

Αυτό που ιδιαίτερα τονίζεται είναι ότι η χρησιμοποίηση τέτοιων προτύπων δεν πρέπει να γίνεται αυτοσκοπός. Εκφράζουν τα πρότυπα αυτά σίγουρα ανάγκες, μέσα από συνολικές κωδικογραφήσεις και εμπειρίες. Εν τούτοις η ιδιομορφία κάθε οικισμού, κάθε περιφέρειας, του πληθυσμού, της οικονομίας κ.λ.π. δεν πρέπει να μας οδηγούν σε μια άκριτη χρήση των προτύπων αυτών.

3.4. Κόστος, κατανομή και ελλείψεις τεχνικού - κοινωνικού εξοπλισμού στη πόλη

Σε σχέση με τον τρόπο ανάλυσης που προηγήθηκε, έχει ιδιαίτερη σημασία να δούμε ποιοί είναι οι φορείς σήμερα στη χώρα μας, που σχεδιάζουν, κατανέμουν και χρηματοδοτούν τα έργα και την λειτουργία των εγκαταστάσεων του τεχνικού - κοινωνικού εξοπλισμού. Έχει ακόμη σημασία να δούμε με ποιά κριτήρια κατανέμεται αυτός σε κάθε πόλη και μέσα σε αυτή.

Όπως ήδη τονίστηκε, η μέριμνα για τον κοινωνικό και τεχνικό εξοπλισμό ανήκει ή πρέπει να ανήκει στην πολιτεία.

Σε ότι αφορά τον τεχνικό εξοπλισμό τα πράγματα είναι πιο σαφή. Είναι δε έτσι γιατί είναι τα έργα τεχνικής υποδομής περισσότερο άμεσα δεμένα με τις μονάδες παραγωγής, γιατί απαιτούν μεγάλες δαπάνες όχι άμεσα «αποδοτικές» και χρόνο κατασκευής τέτοιο ώστε η λεγόμενη ιδιωτική πρωτοβουλία να αφήνει στο ή και πολλές φορές να απαιτεί από το κράτος την υλοποίηση έργων τεχνικής υποδομής.

Σε ότι αφορά την κοινωνική υποδομή, η πολιτεία έχει εκχωρήσει σημαντικές υποχρεώσεις της στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Έτσι η υγεία, η εκπαίδευση, η αναψυχή, ο αθλητισμός και άλλοι τομείς, στο βαθμό που οι ελλείψεις δημιουργούν περιθώρια κέρδους, καλύτερα κερδοσκοπίας, αφήνονται σε αυτήν που δρᾷ με σημαντική ή πολλές φορές αποκλειστική συμμετοχή.

Βέβαια το πρόβλημα των αδυναμιών αυτών είναι περισσότερο πολύπλοκο. Συνδέεται με δύο σημαντικούς παράγοντες που είναι: πρώτο, η όλη υπερσυγκεντρωτική - υδροκεφαλική διοικητική οργάνωση και δεύτερο, η γενικότερη αντίληψη για την αναπτυξιακή πολιτική της χώρας.

Ως προς τον πρώτο παράγοντα είναι σήμερα διαπιστωμένο ότι τόσο η υπερσυγκεντρωτική διοίκηση, όσο κυρίως η πολυδιάσπαση των αρμοδιοτήτων, της αφαιρεί και τη γνώση των τοπικών προβλημάτων και κάνει δυσχερέστατο ένα συνολικότερο σχεδιασμό.

Αυτό γίνεται φανερό αν δει κανείς ότι υπάρχουν τόσοι κεντρικοί φορείς όσα σχεδόν τα έργα της τεχνικής και κοινωνικής υποδομής. Πολλές φορές ορισμένα έργα αφορούν και περισσότερους από έναν φορείς.

Ως προς τον δεύτερο παράγοντα της σχεδιαστικής δηλαδή αντίληψης, θα πρέπει κανείς να σταθεί ιδιαίτερα γιατί σχετίζεται άμεσα με τη κοινωνική πολιτική, τις δημόσιες επενδύσεις, τους γενικότερους στόχους οικονομικής ανάπτυξης και τα συμφέροντα που κυρίως οφελούνται από αυτούς.

Αν ήθελε κανείς πολύ περιγραμματικά να σταθεί στις αναπτυξιακές επιλογές, θα δει ότι στην Ελλάδα επικράτησε η ακόλουθη:

Μέσα από τη λογική της ταχύρυθμης οικονομικής ανάπτυξης, στη βάση της ιδιωτικής οικονομίας, οδηγήθηκε η κρατική παρέμβαση σε επενδύσεις τεχνικού εξοπλισμού εκεί όπου κύρια υπάρχει αναπτυγμένη η ιδιωτική επιχείρηση, ώστε να διευκολυνθεί η παραπέρα ανάπτυξη της. Μέσα στην ίδια λογική κατευθύνθηκαν ανάλογες επενδύσεις εκεί όπου η ιδιωτική επιχείρηση απαιτούσε ή εκεί όπου οι συνθήκες για μια ανάπτυξη της διαφαίνονταν ως ευνοϊκές. Παράλληλα με τις δημόσιες επενδύσεις στη τεχνική υποδομή δόθηκαν κίνητρα (στις βιομηχανίες, στον τουρισμό κ.λ.) στην ιδιωτική πρωτοβουλία. Έτσι η πολιτεία έτρεχε πάντα πίσω από την ιδιωτική πρωτοβουλία εκεί όπου αυτή αναπτυσσόταν, επενδύοντας πρωταρχικά σε έργα τεχνικής υποδομής. Ο κοινωνικός εξοπλισμός ακολούθησε όλη αυτή τη διαδικασία και μόνο εκεί όπου οι συσσωρεύσεις δημιουργήσαν πίεση και οξυμένες καταστάσεις. Δηλαδή και αυτός ακολούθησε την «ανάπτυξη» προσπαθώντας να καλύψει κενά.

Στήν περίπτωση αυτή όμως η πολιτεία έχοντας δώσει το κύριο βάρος στον τεχνικό εξοπλισμό, με μονόπλευρη οικονομίστικη εκτίμηση της σημασίας του, εκχώρησε την κάλυψη των αναγκών αυτών στην ιδιωτική πρωτοβουλία σε πολύ μεγάλο βαθμό.

Αποτέλεσμα όμως αυτής της επιλογής ήταν η άνιση περιφερειακή κατανομή και του τεχνικού και του κοινωνικού εξοπλισμού.

Αν προχωρήσουμε στον αστικό χώρο θα δούμε πως και εκεί επικράτησε η ίδια λογική στο πρότυπο αστικής ανάπτυξης. Αυτό φαίνεται κύρια εκεί που η αναπτυξιακή διαδικασία δημιούργησε συσσωρεύσεις, γιατί όπου δεν έγινε αυτό οι ελλείψεις είναι εντονότερες σε όλους τους τομείς.

Στα αστικά λοιπόν κέντρα θα δει κανείς μια άνιση κατανομή των επενδύσεων στον τεχνικό εξοπλισμό σε βάρος του κοινωνικού. Θα διαπιστώσει όμως κανείς και μια άνιση κατανομή τόσο του κοινωνικού όσο και του τεχνικού εξοπλισμού μέσα στον πολεοδομικό ιστό. Οι καλοί δρόμοι, τα δίκτυα αποχέτευσης, η κατανομή των τηλεφώνων, οι ελεύθεροι χώροι, τα καλά και οργανωμένα σχολεία κ.ά. ανισοκατανέμονται στο χώρο και αυτό δεν είναι τυχαίο. Κατανέμονται όχι μόνο με λειτουργικά κριτήρια αλλά σύμφωνα με την ταξική δομή της πόλης.

Δεν είναι τυχαίο ότι στις φτωχές γειτονιές λείπουν και σχολεία και πράσι-

νο και καλοί δρόμοι και γήπεδα και παιδικοί σταθμοί κ.ά.

Κραυγαλέο παράδειγμα μιας τέτοιας ανισοκατανομής διαπιστώνει κανείς στη πρωτεύουσα ανάμεσα στις δυτικές και ανατολικές συνοικίες.

Μέσα από αυτή τη λογική ανάπτυξης, θα διαπιστώσει κανείς πως οι ανάγκες μιας πόλης δεν κατανέμονται ομοιόμορφα. Δυστυχώς είναι μεγαλύτερες εκεί που γίνεται και η μικρότερη προσπάθεια κάλυψής τους, γιατί στοιχίζει η επέμβαση πολύ μια και δεν υπήρξαν προβλέψεις και έγκαιρες ρυθμίσεις.

Θα πρέπει κανείς σε σχέση με το πρότυπο αστικής ανάπτυξης που επιλέχτηκε, να τονίσει ότι οι ανισοκατανομές του τεχνικού και κοινωνικού εξοπλισμού τόσο στην περιφέρεια όσο και μέσα στις πόλεις, συντελούν αποφασιστικά στις εσωτερικές μετακινήσεις του πληθυσμού. Οι ποιοτικές διαφορές στις συνθήκες ζωής αποτελούν ισχυρότατο κίνητρο έλξης στα αστικά κέντρα και μέσα σε αυτά.

Πιστεύω πως στο σημερινό βαθμό ανάπτυξης της χώρας και των αστικών κέντρων, οι αδυναμίες, οι ελλείψεις και ο τρόπος αντιμετώπισης των αναγκών σε τεχνικό και κοινωνικό εξοπλισμό, δημιουργούν ένα πρόσθετο επιχείρημα για μια διαφορετική αντιμετώπιση της αστικής ανάπτυξης.

Η αντιμετώπιση αυτή σημαίνει ότι ο οικονομικός - κοινωνικός σχεδιασμός στοχεύει στη δημιουργία νέων πόλων ή περιοχών ανάπτυξης, ώστε να πραγματοποιηθεί όσο γίνεται πιο πολύ μια ισόμετρη ή όσο γίνεται πιο πολύ εξισορροπημένη περιφερειακή και αστική ανάπτυξη. Αυτό τις περισσότερες ή πολλές φορές, οδηγεί στην κατασκευή έργων κατά προτεραιότητα σε περιοχές υποβαθμισμένες, που στερούνται κινήτρων έλξης πληθυσμού και υποδομής για παραγωγικές δραστηριότητες. Μια τέτοια πολιτική, που βραχυπρόθεσμα δεν θεωρείται «αποδοτική» εν τούτοις είναι η ικανή να δημιουργήσει αναστροφές στην περιφερειακή δομή και να αμβλύνει την ψαλίδα της ανισόμετρης ανάπτυξης ανάμεσα σε διάφορες περιοχές.

Η αντιμετώπιση αυτή περνάει από τη μεταβίβαση της αρμοδιότητας του πολεοδομικού σχεδιασμού, της αστικής ανάπτυξης, της διαχείρισης της πόλης στους κατοίκους των πόλεων και στην αυτοδιοίκησή τους.

Μια τόσο πολυσύνθετη οικονομική και κοινωνική οντότητα, όπως είναι μια πόλη, δεν μπορεί κανείς να τη διερευνά με κυάλια από ένα μακρινό κέντρο, ούτε να της ταχυδρομεί επενδυτικά εμβάσματα για να ζήσει, ούτε και να τη διοικεί από το τηλέφωνο.

Η ανάπτυξη μιας πόλης γίνεται τόσο πιο προβληματική όσο πιο αμέτοχος και ανεύθυνος παραμένει σε όλες τις φάσεις προβληματισμού, σχεδιασμού, επέμβασης και εξέλιξης, αυτός που την κατοικεί.

